

Înalta Curte de Casație și Justiție

COMPLETUL COMPETENT SĂ JUDECE RECURSUL ÎN INTERESUL LEGII

Decizia nr. 15/2017 din 18/09/2017

Dosar nr. 935/1/2017

Publicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 946 din 29/11/2017

Gabriela Elena Bogasiu - vicepreședintele Înaltei Curți de Casație și Justiție - președintele completului
Lavinia Curelea - președintele delegat al Secției I civile
Eugenia Voicheci - președintele Secției a II-a civile
Ionel Barbă - președintele Secției de contencios administrativ și fiscal
Mirela Sorina Popescu - președintele Secției penale
Aurelia Rusu - judecător la Secția I civilă
Beatrice Ioana Nestor - judecător la Secția I civilă
Paula C. Pantea - judecător la Secția I civilă
Doina Popescu - judecător la Secția I civilă
Mihaela Paraschiv - judecător la Secția I civilă
Nicoleta Țândăreanu - judecător la Secția I civilă
Iulia Manuela Cîrnu - judecător la Secția a II-a civilă
Ruxandra Monica Duță - judecător la Secția a II-a civilă
Cosmin Horia Mihăianu - judecător la Secția a II-a civilă
Carmen Trănica Teau - judecător la Secția a II-a civilă
Rodica Dorin - judecător la Secția a II-a civilă
Valentina Vrabie - judecător la Secția a II-a civilă
Simona Elena Cîrnaru - judecător la Secția penală
Angela Dragne - judecător la Secția penală
Lucia Tatiana Rog - judecător la Secția penală
Maricela Cobzariu - judecător la Secția penală
Ștefan Pistol - judecător la Secția penală
Daniel Grădinaru - judecător la Secția penală
Dana Iarina Vartires - judecător la Secția de contencios administrativ și fiscal
Ana Hermina Iancu - judecător la Secția de contencios administrativ și fiscal

Completul competent să judece recursul în interesul legii ce formează obiectul Dosarului nr. 935/1/2017 este constituit conform dispozițiilor art. 516 alin. (2) din Codul de procedură civilă și ale art. 27² alin. (2) lit. b) din Regulamentul privind organizarea și funcționarea administrativă a Înaltei Curți de Casație și Justiție, republicat, cu modificările și completările ulterioare (Regulamentul).

Ședința este prezidată de doamna judecător Gabriela Elena Bogasiu, vicepreședintele Înaltei Curți de Casație și Justiție.

Procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție este reprezentat de doamna procuror Antonia Constantin.

La ședința de judecată participă doamna magistrat-asistent Elena Adriana Stamatescu, desemnată în conformitate cu dispozițiile art. 27³ din Regulament.

Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul competent să judece recursul în interesul legii a luat în examinare recursul în interesul legii declarat de Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara referitor la modul de interpretare a sintagmei "stabilirea caracterului nelegal al arestării preventive" din cuprinsul art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală.

Magistratul-asistent referă cu privire la obiectul recursului în interesul legii, precum și cu privire la faptul că la dosar au fost depuse hotărâri definitive contradictorii pronunțate de instanțele judecătorești, rapoartele întocmite de judecătorii-raportori, precum și punctul de vedere al procurorului general.

Doamna judecător Gabriela Elena Bogasiu, vicepreședintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, acordă cuvântul doamnei procuror Antonia Constantin asupra recursului în interesul legii.

Doamna procuror Antonia Constantin solicită admiterea recursului în interesul legii promovat de Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara. Rezumând orientările jurisprudențiale diferite, învederează că procurorul general apreciază ca fiind în litera și spiritul legii opinia conform căreia instanța civilă investită cu o cerere de chemare în judecată, întemeiată pe dispozițiile art. 539 alin. (1) din Codul de procedură penală, poate constata ea însăși caracterul nelegal al privării de libertate dispuse în procesul penal împotriva reclamantului, atunci când, prin actele procedurale enumerate în alin. (2) al acestui articol, nu s-a statuat asupra legalității măsurilor preventive privative de libertate dispuse față de reclamant în cursul procesului penal.

Prealabil analizei pe fond, arată că recursul în interesul legii este admisibil. Problema de drept nu rezultă dintr-o formulare echivocă, lacunară a textului de lege, ci din modul în care instanțele penale stabilesc caracterul nelegal al măsurii preventive. Admisibilitatea recursului în interesul legii este determinată atât de jurisprudența recentă a Curții Constituționale (deciziile nr. 48 din 16 februarie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 346 din 5 mai 2016, și nr. 271 din 10 mai 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 519 din 11 iulie 2016), prin care s-a reținut că trebuie constatat caracterul nelegal al măsurii preventive prin actele de procedură indicate de alin. (2) al art. 539 din Codul de procedură penală, cât și de soluția adoptată de Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept, prin Decizia nr. 41 din 21 noiembrie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 115 din 10 februarie 2017, prin care s-au reținut existența practicii neunitare în materie, precum și incidența mecanismului de unificare al recursului în interesul legii. Un alt argument de admisibilitate rezultă din exigențele jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului vizând art. 5 paragraful 5 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția).

Pe fondul problemei de drept, apreciază că orientarea jurisprudențială arătată ține seama atât de jurisprudența Curții Constituționale, cât și de cea a Curții Europene a Drepturilor Omului, subliniind că, în această situație, rolul instanței civile este rezidual, subsidiar, justificat de art. 5 paragraful 5 din Convenție.

De asemenea, arată că procurorul general apreciază că hotărârea definitivă de achitare nu are semnificația unei constatări implicite a nelegalității măsurii preventive privative de libertate, astfel încât instanța civilă poate analiza legalitatea acestei măsuri nu doar din prisma soluției definitive din cauza penală, ci și din perspectiva condițiilor legale și a motivelor care au stat la baza luării/menținerii/revocării/înlocuirii acesteia și a celor care au justificat soluția definitivă din procesul penal. Însă, atunci când instanțele penale au statuat expres asupra legalității măsurilor preventive privative de libertate, soluțiile acestora se impun cu autoritate de lucru judecat instanțelor civile, astfel încât acestea din urmă nu pot stabili în sens contrar în cadrul acțiunilor întemeiate pe dispozițiile art. 539 din Codul de procedură penală.

Pentru toate aceste considerente, solicită admiterea recursului în interesul legii și pronunțarea unei hotărâri de unificare a practicii, în sensul arătat.

Doamna judecător Gabriela Elena Bogasiu, vicepreședintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, declară dezbaterile închise, iar completul de judecată rămâne în pronunțare asupra recursului în interesul legii.

ÎNALTA CURTE,

deliberând asupra recursului în interesul legii, constată următoarele:

I. Sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție

1. La data de 27 martie 2017, în temeiul Hotărârii nr. 3 din 24 februarie 2017, Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara a sesizat Înalta Curte de Casație și Justiție cu soluționarea recursului în interesul legii privind problema de drept menționată anterior.

2. Recursul în interesul legii a fost înregistrat la Înalta Curte de Casație și Justiție, formându-se Dosarul nr. 935/1/2017, cu termen de soluționare la 18 septembrie 2017.

II. Obiectul recursului în interesul legii

3. Din cuprinsul recursului în interesul legii, declarat potrivit prevederilor art. 514 din Codul de procedură civilă de către Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara, rezultă că în practica instanțelor nu există un punct de vedere unitar cu privire la modul de interpretare a dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, respectiv dacă stabilirea caracterului nelegal al privării de libertate în cursul procesului penal, care dă dreptul la despăgubiri conform alin. (1), trebuie să fie cuprinsă într-un act jurisdicțional sau poate fi implicită, dedusă din hotărârea de achitare.

III. Prevederile legale supuse interpretării Înaltei Curți de Casație și Justiție

4. Înalta Curte de Casație și Justiție este chemată să interpreteze, în vederea aplicării unitare, următoarele prevederi legale:

CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ

Art. 539. - "(...)

(2) Privarea nelegală de libertate trebuie să fie stabilită, după caz, prin ordonanță a procurorului, prin încheierea definitivă a judecătorului de drepturi și libertăți sau a judecătorului de cameră preliminară, precum și prin încheierea definitivă sau hotărârea definitivă a instanței de judecată investită cu judecarea cauzei."

IV. Examenul jurisprudențial

5. Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara a constatat existența practicii neunitare atât sub imperiul vechii reglementări, referitor la dispozițiile art. 504 din Codul de procedură penală din 1968, cât și în actuala reglementare dată de art. 539 din Codul de procedură penală adoptat prin Legea nr. 135/2010, cu modificările și completările ulterioare, identificându-se două orientări:

a) Într-o primă opinie s-a considerat că stabilirea caracterului nelegal al arestării trebuie să decurgă dintr-o constatare explicită a acestui aspect, prin unul dintre actele jurisdicționale menționate în art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală.

Argumentele exprimate în sprijinul acestei opinii sunt subsumate ideii de aplicare stricto sensu a textului de lege.

Astfel, s-a reținut că stabilirea nelegalității detenției preventive reprezintă o chestiune de fond care trebuie analizată în concret, fie de către instanța care a pronunțat achitarea reclamantului (de exemplu, pentru lipsă de probe), fie pe calea unui demers judiciar separat, în cazul în care instanța care l-a achitat pe inculpat nu s-a pronunțat asupra caracterului nelegal al arestării sale preventive.

Din această perspectivă s-a considerat că asemenea aprecieri sunt permise, căci, ca principiu general, o detenție apare ca "legală" în măsura în care ea se întemeiază pe o decizie judiciară.

Aceste argumente sunt în acord și cu Decizia nr. 4.050 din 1 iunie 2012, pronunțată de Secția I civilă a Înaltei Curți de Casație și Justiție, prin care s-a statuat că în aplicarea prevederilor art. 504 alin. 3 din Codul de procedură penală din 1968, în mod greșit instanța civilă investită cu cererea de acordare de despăgubiri pentru detenție preventivă nelegală a realizat ea însăși evaluarea caracterului nelegal al măsurii arestării preventive, cu încălcarea puterii de lucru judecat a dezlegărilor date de instanțele penale care s-au pronunțat, în cazul procesului penal, asupra legalității și temeiniciei măsurilor procesuale restrictive de libertate dispuse împotriva inculpatului- reclamant de la acea dată, context în care sunt evocate dispozițiile art. 19 din Codul de procedură penală din 1968.

Instanța supremă a reținut că o atare evaluare a legalității măsurii restrictive de libertate este îngăduită instanței civile - în aplicarea prevederilor art. 504 alin. 2 din Codul de procedură penală din 1968 - numai dacă instanța penală a omis (sau cadrul procesual nu i-a impus-o) să statueze asupra acestui aspect, prin hotărârea judecătorească ce a avut ca efect înlăturarea restricțiilor de libertate ale reclamantului, într-o cerere formulată în temeiul art. 504 din Codul de procedură penală din 1968 (în prezent art. 539 din Codul de procedură penală).

Acest raționament nu contrazice posibilitatea constatării ulterioare, printr-o decizie a unei jurisdicții separate, a faptului că detenția s-a dispus prin încălcarea normelor de drept intern în materie sau a noimei europene¹.

¹ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 28 octombrie 2003, Minjat contra Elveției, nepublicată, citată de C. Bârsan în Convenția Europeană a Drepturilor Omului - Comentariu pe articole, ediția a II-a, Editura C.H. Beck, 2010, pag. 287.

În argumentarea acestei concluzii, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a constatat că, în jurisprudența sa, niciodată nu a considerat că o măsură de arestare preventivă este nelegală ab initio pentru simplul motiv că acel deținut a fost ulterior achitat².

² Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 6 decembrie 2006; 7 iunie 2007, Garabaiev contra Rusiei, citate de C. Bârsan, op. cit., pag. 287.

Cu alte cuvinte, s-a reținut că reclamantul nu este privat în a iniția un alt demers procedural pentru constatarea nelegalității arestării sale preventive, în măsura în care acesta identifică și reclamă motive de nelegalitate care privesc fie deciziile judiciare pronunțate cu ocazia verificării legalității detenției preventive în cadrul procesului penal, fie alte încălcări ale art. 5 paragrafele 1-4 din Convenție.

Astfel, într-o decizie de speță, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a decis că absența totală de motivare a deciziei judiciare ce autorizează detenția, mai ales atunci când aceasta este prelungită în timp, este incompatibilă cu principiul protecției libertății persoanei împotriva arbitrarului instituit de art. 5 paragraful 1 din Convenție³.

³ Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 21 martie 2006, Stasaitis contra Lituaniei, paragraful 67; 2 martie 2006, Nachmanovitch contra Rusiei, paragraful 70, nepublicate, citate de C. Bârsan, op. cit, pag. 289.

b) O a doua orientare jurisprudențială este în sensul că hotărârea penală definitivă de achitare, în funcție de datele particulare ale cauzei, poate conferi implicit un caracter nelegal măsurii privative de libertate. Această opinie se justifică pentru rațiuni derivate din criteriile de interpretare a legii (în special cele privind interpretarea ei teleologică și rațională), precum și din valorificarea unor principii de drept [cum ar fi și principiul echității înscris în art. 22 alin. (7) din Codul de procedură civilă și cel al responsabilității prevăzut de art. 1 alin. (3) din Constituția României].

Existența acestei opinii este explicată prin faptul că, în practică, aproape în toate cauzele penale finalizate printr-o soluție de achitare, instanțele nu se pronunță decât asupra legalității măsurilor preventive în curs de executare (obligație care le este impusă de art. 399 din Codul de procedură penală), nu și asupra acelor care au încetat anterior acestui moment.

Într-o atare situație, nelegalitatea măsurii preventive dispuse într-o cauză finalizată prin achitare trebuie evaluată prin prisma acestei soluții, care a infirmat - la finalul administrării probelor din cursul cercetării judecătorești - plasarea unei persoane sub incidența și consecințele dispozițiilor de drept penal.

Evident, nu se poate pune problema unei asemenea evaluări retroactive prin prisma cerințelor legale și dovedite ce au permis dispunerea măsurii privative de libertate (acestea din urmă, în raport cu soluția de achitare, având fundamente juridice și probatorii diferite), ceea ce presupune și faptul că nu se poate discuta despre angajarea răspunderii magistraților pentru luarea acestei măsuri, cu atât mai mult în situația în care ea a fost confirmată de instanțele penale, ca urmare a exercitării căilor de atac prevăzute de lege.

Cu toate acestea, întrucât măsura, chiar justificată fiind la momentul adoptării, a fost articulată pe un mecanism procedural care a permis finalmente achitarea, este necesară evaluarea ei ca neavenită în contextul generat de această soluție și, deci, considerarea ei ca temei al reparației materiale.

Având în vedere că prin măsura preventivă dispusă împotriva inculpatului achitat acesta a fost lipsit de libertate (înțeleasă ca atribut intrinsec și definitoriu al ființei umane și consacrată ca un drept individual fundamental al acesteia), este firească recunoașterea posibilității de reparare a prejudiciului astfel încercat.

Câtă vreme în dreptul român există o procedură recunoscută de lege în scopul reparării prejudiciilor, însă ea este limitată doar la situațiile (insignifiante ca număr în contextul art. 399 din Codul de procedură penală) în care arestarea a fost expres declarată ca nelegală și, din moment ce existența acestei proceduri speciale face inadmisibilă admiterea, pe calea acțiunii de drept comun, a oricăror altor pretenții derivate din arestări care, fără a fi formal neconforme, uneori au generat consecințe prejudiciabile și în alte situații neacoperite de textul art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, inclusiv prin raportare la prevederile Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, ar însemna acceptarea de către judecătorul acțiunii civile a unei inechități, aspect prohibit de art. 22 alin. (7) din Codul de procedură civilă.

Numai o astfel de interpretare extensivă a textului poate asigura producerea efectelor în scopul urmărit de legiuitor, precum și un tratament legal nediscriminatoriu al persoanelor achitate aflate în situații similare, câtă vreme prejudiciul lor derivă din încălcarea unuia și aceluiași drept fundamental, în contextul generat de achitare, legalitatea formală a măsurii privative de libertate putând fi considerată doar o circumstanță a acestei încălcări, iar nu esența ei.

Cu alte cuvinte, în temeiul art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, statul trebuie să răspundă în mod obiectiv (în absența ideii de culpă), în calitate sa de garant al drepturilor și libertăților individuale, consacrată de art. 1 alin. (3) din Constituția României, iar nu în mod subiectiv, respectiv pentru culpa reprezentanților săi (aspect care, în ipoteza interpretării restrictive/literale a textului, s-ar putea deduce automat din simpla constatare a nelegalității măsurii privative de libertate, înțelesă ca fiind fie rezultatul neglijenței, fie al intenției).

V. Jurisprudența Curții Constituționale

6. Dispozițiile art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală au făcut obiectul controlului de constituționalitate, fiind pronunțate până în prezent următoarele decizii de respingere a excepției de neconstituționalitate:

7. Prin Decizia Curții Constituționale nr. 48 din 16 februarie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 346 din 5 mai 2016 (Decizia nr. 48 din 16 februarie 2016), paragrafele 12-14, s-a reținut că:

"potrivit art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, legiuitorul a condiționat repararea pagubei în cazul privării nelegale de libertate de stabilirea acesteia prin ordonanță a procurorului, prin încheierea definitivă a judecătorului de drepturi și libertăți sau a judecătorului de cameră preliminară, precum și prin încheierea definitivă sau hotărârea definitivă a instanței de judecată învestită cu judecarea cauzei, după caz. Această condiționare dă naștere, în sarcina organelor judiciare anterior referite, unei obligații de a se pronunța prin încheieri definitive, conform textului criticat, cu privire la caracterul nelegal al măsurilor preventive privative de libertate dispuse pe parcursul procesului penal, inclusiv în etapele anterioare celei în care se pronunță hotărârea definitivă și care au făcut obiectul controlului pe calea contestației, sau care ar fi putut fi contestate, conform prevederilor art. 204-206 din Codul de procedură penală. De asemenea, aceasta presupune obligația instanței de judecată care se pronunță prin hotărâre definitivă asupra cauzei de a stabili caracterul nelegal al măsurilor preventive privative de libertate.

Curtea reține că dispozițiile art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală sunt similare prevederilor art. 504 alin. (3) din Codul de procedură penală din 1968, care au fost supuse controlului de constituționalitate prin Decizia nr. 417 din 14 octombrie 2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1.044 din 11 noiembrie 2004, Decizia nr. 221 din 21 aprilie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 516 din 17 iunie 2005, și Decizia nr. 78 din 5 februarie 2008, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 152 din 28 februarie 2008, prin care s-a constatat că textul de lege criticat este o concretizare a principiului constituțional prevăzut de art. 52 alin. (3) din Constituție, conform căruia «Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erorile judiciare. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii [...]» și, pe cale de consecință, realizarea dreptului la repararea de către stat a pagubei cauzate prin erorile judiciare are loc în condițiile legii. Prin aceleași decizii, Curtea a reținut că prevederile art. 504 alin. (3) din Codul de procedură penală din 1968 nu numai că nu îngăduiesc accesul liber la justiție, ci instituie tocmai normele procedurale necesare exercitării acestui drept, fiind în deplină concordanță și cu dispozițiile constituționale ale art. 126 alin. (2), în temeiul cărora procedura de judecată este prevăzută numai prin lege. De asemenea, Curtea a statuat în aceleași decizii că reglementarea expresă a actelor procedurale prin care se constată încălcarea libertății individuale nu este de natură a limita accesul liber la justiție al acelor persoane care nu se regăsesc în unul din cazurile enumerate în art. 504 alin. (3) din Codul de procedură penală din 1968, acestea având posibilitatea de a-și valorifica dreptul în justiție pe alte căi legale, dar în condițiile legii și urmând procedura prevăzută de lege.

Curtea constată că atribuirea de către legiuitor a competenței de a se pronunța asupra legalității măsurilor preventive privative de libertate organelor judiciare care se pronunță în ultimă instanță în cauzele penale a fost realizată în exercitarea competenței sale constituționale prevăzută la art. 61 alin. (1) din Constituție. Totodată, Curtea reține că

stabilirea, prin dispozițiile art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, a condiției de admisibilitate pentru obținerea despăgubirilor în fața instanței civile, criticate de autor, este în acord cu prevederile art. 126 alin. (2) din Constituție, conform cărora competența instanțelor judecătorești și procedura de judecată sunt prevăzute numai prin lege."

8. Aceleași considerente au fost menținute de Curtea Constituțională și în Decizia nr. 271 din 10 mai 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 519 din 11 iulie 2016 (Decizia nr. 271 din 10 mai 2016), precum și în Decizia nr. 179 din 29 martie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 306 din 21 aprilie 2016 (Decizia nr. 179 din 29 martie 2016).

9. În plus, prin Decizia nr. 179 din 29 martie 2016, Curtea Constituțională a statuat (în paragrafele 22 și 23) că

"... procedura specială, reglementată în art. 539 din Codul de procedură penală, vizează exclusiv cazurile de privare nelegală de libertate, iar nu alte drepturi fundamentale ale omului, pentru a căror lezare este necesară invocarea altor temeieri de drept, precum dispozițiile art. 252 și 253 din Codul civil sau art. 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, care reglementează consecințele încălcării unor drepturi personale nepatrimoniale, precum dreptul la imagine, demnitate, inclusiv dreptul la viață privată.

Cu referire la susținerile autorului excepției, potrivit cărora «cercetarea condiției nelegalității măsurii privative de libertate ar trebui să cadă în sarcina instanței civile investite cu soluționarea cererii de despăgubire», Curtea observă că, potrivit unora dintre instanțele naționale, în măsura în care caracterul nelegal al măsurii privative de libertate a fost stabilit de instanța penală, reevaluarea acestui aspect de către instanța civilă este contrară normelor procesual penale ale art. 539. Aceleași instanțe naționale apreciază însă că o atare evaluare a legalității măsurii privative de libertate ar putea fi realizată de către instanța civilă numai dacă instanța penală a omis sau cadrul procesual nu i-a impus să statueze asupra acestui aspect ori pentru alte motive de nelegalitate, decât cele analizate de organele judiciare în cadrul controlului legalității măsurilor preventive privative de libertate în cursul procesului penal, sau în măsura în care hotărârile «intermediare» prin care a fost verificată legalitatea măsurilor preventive au fost absolut nemotivate ori alte asemenea motive identificate în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, prin raportare la prevederile art. 5 paragrafele 1-4 din Convenție, respectiv art. 9 din Codul de procedură penală. Curtea reține însă că aceste din urmă motive, invocate de către autor, nu sunt veritabile critici de neconstituționalitate, ci, în realitate, privesc modul de interpretare și aplicare a prevederilor de lege criticate. O eventuală problemă de practică neunitară a instanțelor naționale cu privire la competența instanței civile de a se pronunța referitor la legalitatea măsurii privative de libertate nu intră sub incidența controlului de constituționalitate exercitat de Curtea Constituțională, ci este de competența instanței supreme, având în vedere rolul său, consacrat constituțional, de a asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către celelalte instanțe judecătorești."

VI. Opinia Colegiului de conducere al Curții de Apel Timișoara

10. Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara nu a prezentat un punct de vedere asupra problemei de drept ce formează obiectul recursului în interesul legii, redând doar cele două orientări jurisprudențiale expuse anterior.

VII. Opinia procurorului general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție

11. Procurorul general a apreciat ca fiind în litera și spiritul legii opinia conform căreia instanța civilă investită cu o cerere de chemare în judecată, întemeiată pe dispozițiile art. 539 alin. (1) din Codul de procedură penală, poate constata ea însăși caracterul nelegal al privării de libertate dispuse în procesul penal împotriva reclamantului, atunci când, prin actele procedurale enumerate în alin. (2) al acestui articol, nu s-a statuat asupra legalității măsurilor preventive privative de libertate dispuse față de reclamant în cursul procesului penal. În absența unei statuări exprese din partea instanțelor penale asupra legalității măsurilor preventive, pentru a nu se ajunge la o situație în care accesul la instanță în scopul examinării condițiilor prevăzute de lege pentru valorificarea dreptului consacrat de art. 5 paragraful 5 din Convenție și legislația națională să nu devină unul pur teoretic, instanțelor civile li se poate recunoaște un rol subsidiar, raportat la rolul instanțelor penale, în ceea ce privește stabilirea nelegalității măsurilor preventive privative de libertate.

12. Atunci când instanțele penale au constatat caracterul nelegal al privării de libertate, statuările acestora se impun cu autoritate de lucru judecat instanțelor civile investite cu acțiunea în despăgubiri întemeiată pe dispozițiile art. 539 din Codul de procedură penală.

13. În mod similar, atunci când instanțele penale au analizat motivul de nelegalitate al măsurii preventive privative de libertate invocată și în cadrul acțiunii în despăgubiri și i-au respins, statuările acestora se impun cu autoritate de lucru judecat în fața instanțelor civile.

VIII. Opinia judecătorilor-raportori

14. Judecătorii-raportori au depus două rapoarte prin care au exprimat următoarele opinii:

a) Într-o primă opinie s-a apreciat că, în interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, caracterul nelegal al măsurilor preventive privative de libertate trebuie să decurgă dintr-o constatare explicită a acestui aspect, prin actele jurisdicționale prevăzute în cuprinsul textului de lege.

b) Într-o altă opinie s-a considerat că instanța civilă, învestită cu soluționarea unei cereri de acordare de despăgubiri, poate să statueze asupra caracterului nelegal al măsurii preventive privative de libertate, atunci când organele judiciare penale au omis să o facă sau când cadrul procesual nu le-a îngăduit-o. Hotărârea judecătorească de achitare, prin ea însăși, nu poate constitui temei al stabilirii caracterului nelegal al măsurii privative de libertate.

IX. Înalta Curte de Casație și Justiție

Examinând sesizarea cu recurs în interesul legii, rapoartele întocmite de judecătorii-raportori și dispozițiile legale ce se solicită a fi interpretate în mod unitar, reține următoarele:

Asupra admisibilității recursului în interesul legii

15. Potrivit art. 514 din Codul de procedură civilă, pentru a se asigura interpretarea și aplicarea unitară a legii de către toate instanțele judecătorești, procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție, din oficiu sau la cererea ministrului justiției, Colegiul de conducere al Înaltei Curți de Casație și Justiție, colegiile de conducere ale curților de apel, precum și Avocatul Poporului au îndatorirea să ceară Înaltei Curți de Casație și Justiție să se pronunțe asupra problemelor de drept care au fost soluționate diferit de instanțele judecătorești.

16. Totodată, în conformitate cu dispozițiile art. 515 din Codul de procedură civilă, recursul în interesul legii este admisibil numai dacă se face dovada că problemele de drept care formează obiectul judecății au fost soluționate în mod diferit prin hotărâri judecătorești definitive, care se anexează cererii.

17. Analizând sesizarea din perspectiva textelor de lege citate, se constată că aceasta întrunește condițiile de admisibilitate.

18. Astfel, sub un prim aspect, se constată că sesizarea a fost formulată de Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara, ce face parte dintre subiecții cărora legiuitorul le-a acordat legitimarea sesizării Înaltei Curți de Casație și Justiție cu un recurs în interesul legii.

19. Totodată, din hotărârile judecătorești atașate sesizării rezultă că instanțele au soluționat în mod diferit, prin hotărâri definitive, problema de drept ce formează obiectul prezentului recurs în interesul legii. De altfel, în legătură cu această condiție, se constată că anterior Curtea de Apel Timișoara - Secția I civilă a dispus, prin Încheierea din data de 18 mai 2016 în Dosarul nr. 1.466/30/2015, sesizarea Înaltei Curți de Casație și Justiție, în baza art. 519 din Codul de procedură civilă, pentru pronunțarea unei hotărâri prealabile cu privire la chestiunea de drept "dacă, în interpretarea dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, stabilirea caracterului nelegal al privării de libertate în cursul procesului penal, care dă dreptul la despăgubiri, conform art. 539 alin. (1) din Codul de procedură penală, trebuie să fie cuprinsă explicit într-un act jurisdicțional sau poate fi și implicită, dedusă din hotărârea definită de achitare".

20. Prin Decizia nr. 41 din 21 noiembrie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 115 din 10 februarie 2017, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul pentru dezlegarea unor chestiuni de drept a respins ca inadmisibilă sesizarea formulată în dosarul menționat. Relevante sub aspectul condiției analizate sunt considerentele respectivei decizii, menționându-se în paragraful 100 că "existența unei practici judiciare neunitare a instanțelor judecătorești de la toate nivelurile și din întreaga țară, o lungă durată de timp, denotă nu numai că se poate apela la mecanismul recursului în interesul legii, ci și faptul că nu mai poate fi sesizată instanța supremă pentru pronunțarea unei hotărâri prealabile, întrucât scopul preîntâmpinării practicii neunitare nu mai poate fi atins, chestiunea de drept care a suscit-o nemaifiind, prin urmare, una nouă, ci una care a creat deja divergență în jurisprudență".

21. Totodată, Curtea Constituțională, prin deciziile nr. 48 din 16 februarie 2016 și nr. 271 din 10 mai 2016 (paragraful 18, respectiv paragraful 21), a reținut că "modalitatea în care organele judiciare enumerate în cuprinsul dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală își îndeplinesc această obligație nu constituie o problemă de constituționalitate a textului criticat, ci reprezintă un aspect ce vizează interpretarea și aplicarea legii".

22. Față de toate aceste considerente, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul competent să judece recursul în

interesul legii constată că sunt îndeplinite condițiile de admisibilitate a prezentei sesizări.

Asupra fondului sesizării:

A. Actele juridictionale prin care se stabilește caracterul nelegal al măsurilor preventive privative de libertate

23. Art. 52 alin. (3) din Constituție prevede că: "Statul răspunde patrimonial pentru prejudiciile cauzate prin erori judiciare. Răspunderea statului este stabilită în condițiile legii și nu înlătură răspunderea magistraților care și-au exercitat funcția cu rea-credință sau gravă neglijență."

24. În jurisprudența Curții Constituționale s-a reținut că textul din Legea fundamentală consacră principiul răspunderii obiective a statului sub aspectul reparațiilor pe care societatea este datoră să le acorde celui care a suferit în mod injust de pe urma erorilor comise în sistemul judiciar, context în care conferirea calității de debitor al obligației de dezdăunare în exclusivitate statului este de natură să înlătore riscul creditorului de a nu-și putea valorifica creanța⁴.

⁴ Decizia Curții Constituționale nr. 633 din 24 noiembrie 2005, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1.138 din 15.12.2005.

25. De asemenea, Curtea a constatat că procedura reparării pagubei materiale sau a daunei morale în caz de privare nelegală de libertate este o procedură specială, cuprinsă în Codul de procedură penală, care vizează exclusiv cazurile de privare nelegală de libertate⁵.

⁵ Decizia Curții Constituționale nr. 179 din 29 martie 2016, paragraful 22.

26. În aceeași jurisprudență s-a stabilit și că prin expresia "potrivit legii" Constituția lasă la opțiunea legiuitorului stabilirea condițiilor procedurale în care dreptul la reparație poate fi exercitat, aceeași idee regăsindu-se și în art. 3 din Protocolul nr. 7 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale⁶.

⁶ Deciziile Curții Constituționale: nr. 107 din 1 iulie 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 354 din 27.07.1999; nr. 124 din 27 iunie 2000, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 393 din 23.08.2000; nr. 172 din 23 mai 2001, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 470 din 16.08.2001; nr. 199 din 21 iunie 2001, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 521 din 30.08.2001; nr. 255 din 20 septembrie 2001, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 837 din 27.12.2001; nr. 885 din 6 iulie 2010, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 582 din 17.08.2010; nr. 788 din 17 noiembrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 143 din 24.02.2016; nr. 435 din 21 iunie 2016, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 702 din 9.09.2016; nr. 133 din 9 martie 2017, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 364 din 16.05.2017.

27. Pe de altă parte, principiul responsabilității statului față de persoanele care au suferit din cauza unor erori judiciare săvârșite în procesele penale trebuie aplicat tuturor victimelor unor asemenea erori. Circumstanțierea "potrivit legii" nu relevă posibilitatea legiuitorului de a restrânge răspunderea statului doar la anumite erori judiciare, ci stabilirea modalităților și condițiilor în care angajarea acestei răspunderi urmează a se face prin plata despăgubirilor convenite. Cu alte cuvinte, potrivit normei constituționale [art. 52 alin. (3) din Constituția României], organul legislativ nu ar putea stabili ca anumite erori judiciare neimputabile victimei să fie suportate de aceasta⁷. Neconstituționalitatea parțială declarată prin Decizia nr. 45 din 10 martie 1998 a vizat numai sfera de aplicare a textului (temeiurile achitării), nu și condițiile reparării pagubelor pricinuite prin erori judiciare în procesele penale.

⁷ Deciziile Curții Constituționale nr. 45 din 10 martie 1998, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 182 din 18.05.1998; nr. 138 din 5 octombrie 1999, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 554 din 12.11.1999.

28. În același context, instanța de contencios constituțional a apreciat că reglementarea expresă a actelor procedurale

prin care trebuie constatată încălcarea libertății individuale nu este de natură a limita accesul liber la justiție pentru acele persoane care nu se regăsesc în unul dintre cazurile enumerate de art. 504 alin. 3 din Codul de procedură penală din 1968, acestea având posibilitatea de a-și valorifica dreptul în justiție pe alte căi legale. Orice persoană interesată se poate adresa justiției, dar în condițiile legii și urmând procedura prevăzută de lege. Liberul acces la justiție semnifică faptul că orice persoană poate sesiza instanțele judecătorești în cazul în care consideră că drepturile și libertățile ori interesele sale legitime au fost încălcate, iar nu faptul că acest acces nu poate fi supus niciunei condiționări, competența de a stabili regulile de desfășurare a procesului în fața instanțelor judecătorești revenindu-i legiuitorului, ceea ce constituie o aplicare a dispozițiilor constituționale cuprinse în art. 126 alin. (2). De altfel, în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a statuat că o caracteristică a principiului liberului acces la justiție este aceea că nu este un drept absolut (Ashingdane contra Regatului Unit al Marii Britanii, 1985), de vreme ce acest drept cere, prin însăși natura sa, o reglementare din partea statului și poate face obiectul unor limitări sau condiționări atât timp cât nu este atinsă însăși substanța sa.

29. De asemenea, Curtea Constituțională a reținut că, potrivit art. 5 paragraful 5 din Convenție, orice persoană victimă a unei arestări sau dețineri în condiții contrare dispozițiilor aceluiași articol are dreptul la reparații, acest paragraf fiind imediat următor celui care prevede că orice persoană lipsită de libertatea sa prin arestare sau detenție are dreptul să introducă un recurs în fața unui tribunal, pentru ca acesta să statueze într-un termen scurt asupra legalității detenției sale și să dispună eliberarea dacă detenția este ilegală⁸.

⁸ Decizia Curții Constituționale nr. 271 din 10 mai 2016, paragraful 15.

30. Având în vedere, pe de o parte, condiționarea acordării reparațiilor garantate prin art. 5 paragraful 5 din Convenție de constatarea de către o instanță națională a încălcării dispozițiilor art. 5 paragrafele 1-4 din Convenție, iar, pe de altă parte, cerința de asigurare efectivă, cu un suficient grad de certitudine la nivel național, a dreptului la reparații, astfel garantat, Curtea Constituțională a constatat că obligația organelor judiciare prevăzute la art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală de a se pronunța prin hotărâri definitive asupra legalității măsurilor preventive privative de libertate dispuse pe parcursul procesului penal este în acord cu standardul de protecție prevăzut de art. 5 din Convenție. În acest sens, Curtea a constatat că dreptul la repararea pagubei în cazul privării nelegale de libertate, prevăzut de art. 539 din Codul de procedură penală, constituie o preluare, prin normele procesual penale naționale, a dispozițiilor art. 5 paragraful 5 din Convenție. De asemenea, a reținut și că standardul de protecție prevăzut de art. 5 paragraful 5 din Convenție este unul minim, statele membre fiind îndreptățite să ofere, prin legislația internă, o protecție juridică sporită libertății individuale, prin reglementarea dreptului la reparații și în alte situații decât cele expres rezultate din norma de la art. 5 paragraful 5 din Convenție⁹.

⁹ Idem, paragraful 20.

31. În ceea ce privește modalitatea în care organele judiciare enumerate în cuprinsul dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală își îndeplinesc această obligație, Curtea Constituțională a apreciat că aceasta nu constituie o problemă de constituționalitate a textului criticat, ci reprezintă un aspect ce vizează interpretarea și aplicarea legii¹⁰.

¹⁰ Idem, paragraful 21.

32. În același context, Curtea a considerat că stabilirea de către legiuitor a competenței de a se pronunța asupra legalității măsurilor privative de libertate în favoarea organelor judiciare care se pronunță în ultimă instanță în cauzele penale constituie o exercitare a competenței sale constituționale prevăzute de art. 61 alin. (1) din Legea fundamentală¹¹.

¹¹ Decizia Curții Constituționale nr. 179 din 29 martie 2016, paragraful 17.

33. Potrivit dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, privarea nelegală de libertate trebuie să fie stabilită, după caz, prin ordonanță a procurorului, prin încheierea definitivă a judecătorului de drepturi și libertăți sau a judecătorului de cameră preliminară, precum și prin încheierea definitivă sau hotărârea definitivă a instanței de judecată

investite cu judecarea cauzei.

34. Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul competent să judece recursul în interesul legii reține că sintagma "instanța de judecată investită cu judecarea cauzei" se referă doar la instanța penală investită cu judecarea cauzei în primă instanță sau apel ori, eventual, cu o cale extraordinară de atac.

35. Nu se poate admite că legiuitorul, folosind această sintagmă, a avut în vedere și o instanță civilă, întrucât instanța investită cu judecarea cauzei este cea competentă să soluționeze conflictul de drept penal dedus judecății, în fața căreia s-a exercitat acțiunea penală și care a luat una dintre măsurile preventive privative de libertate prevăzute în Codul de procedură penală. De altfel, din cuprinsul dispoziției citate reiese că legiuitorul a enumerat organele judiciare penale care au competența de a se pronunța asupra legalității unor astfel de măsuri preventive, precum și actele procesuale prin care o pot face.

36. Pe de altă parte, în dispozițiile Codului de procedură penală legiuitorul a folosit de fiecare dată sintagma "instanța de judecată" sau "instanța" pentru a desemna instanța penală (spre exemplu, art. 206, art. 208, art. 218, art. 220 etc.) și ori de câte ori s-a referit la instanța civilă a denumit-o în mod expres astfel [de exemplu, art. 27, art. 28, art. 397 alin. (5), art. 453 alin. (2), art. 600 alin. (3)].

37. Prin dispozițiile art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală legiuitorul a prevăzut obligația pentru organele judiciare penale de a verifica legalitatea măsurilor preventive dispuse în cauză, în tot cursul procesului penal, până la pronunțarea unei hotărâri definitive asupra fondului cauzei, fapt reținut și în jurisprudența recentă a Curții Constituționale (Decizia nr. 48 din 16 februarie 2016 și Decizia nr. 271 din 10 mai 2016).

38. Așadar, organele judiciare penale au obligația (prevăzută în textele de lege menționate în secțiunea anterioară) de a face un examen al legalității măsurii preventive privative de libertate (pe lângă cel al necesității și proporționalității) în tot cursul procesului penal, cât timp această măsură este în ființă.

39. De asemenea, împotriva încheierilor prin care instanța dispune asupra măsurilor preventive pot formula contestație inculpatul și procurorul. Instanța investită cu soluționarea contestației are obligația de a face un examen al legalității măsurii preventive privative de libertate, putând dispune oricare dintre soluțiile prevăzute de lege. Totodată, încheierile prin care aceste organe judiciare dispun cu privire la măsurile preventive sunt motivate sub toate aspectele, inclusiv în ceea ce privește legalitatea luării, prelungirii ori menținerii acestora. În final, dacă măsura preventivă privativă de libertate se menține până la soluționarea pe fond a cauzei, instanța investită cu soluționarea acesteia este obligată să facă o nouă evaluare cu privire la legalitatea măsurii preventive, conform dispozițiilor art. 399 alin. (1) din Codul de procedură penală.

40. Rezultă așadar că organele judiciare penale au obligația de a se pronunța cu privire la legalitatea măsurii preventive privative de libertate. Or, pornind de la această premisă legală, care se verifică și în practica instanțelor, se reține că instanțele civile nu pot să efectueze un examen de legalitate asupra măsurilor preventive, atunci când sunt investite cu cererea întemeiată pe dispozițiile art. 539 alin. (1) din Codul de procedură penală. Un argument în plus în acest sens este și dispoziția din art. 541 alin. (2) din Codul de procedură penală, prin care se prevede că acțiunea poate fi introdusă în termen de 6 luni de la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de judecată, precum și a ordonanței sau încheierii organelor judiciare prin care s-a constatat eroarea judiciară, respectiv privarea nelegală de libertate.

41. Pe de altă parte, analiza eventualului caracter nelegal al arestării unei persoane, ulterior rămânerii definitive a hotărârii judecătorești de condamnare (în faza de executare a pedepsei), se poate realiza de asemenea de către instanța penală pe cale contestației la executare, reglementată în dispozițiile art. 597- 599 din Codul de procedură penală. Astfel, potrivit art. 598 alin. (1) din Codul de procedură penală, contestația împotriva executării hotărârii penale se poate face în următoarele cazuri: "a) când s-a pus în executare o hotărâre care nu era definitivă; b) când executarea este îndreptată împotriva altei persoane decât cea prevăzută în hotărârea de condamnare; c) când se ivește vreo nelămurire cu privire la hotărârea care se execută sau vreo împiedicare la executare; d) când se invocă amnistia, prescripția, grațierea sau orice altă cauză de stingere ori de micșorare a pedepsei." Legat de cazurile în care se poate formula contestație la executare, trebuie subliniat că acela prevăzut la art. 598 alin. (1) lit. c) teza a doua din Codul de procedură penală, respectiv "când se ivește (...) vreo împiedicare la executare", este foarte cuprinzător, permițând analiza inclusiv a eventualului caracter nelegal al detenției.

42. În fine, pentru situația în care o persoană ar fi reținută/arestată în afara oricărui cadru legal, respectiv în cursul procesului, cu toate fazele acestuia (urmărire penală, cameră preliminară, judecată sau executare), vor fi incidente dispozițiile Codului penal care sancționează aceste fapte ca infracțiune, respectiv infracțiunea de lipsire de libertate în mod ilegal prevăzută de art. 205 din Codul penal. Or, în această situație, caracterul nelegal al reținerii/arestării se

constată chiar în cadrul procesului penal în care se anchetează respectiva infracțiune.

B. Hotărârea penală definitivă de achitare

43. În același timp, Înalta Curte de Casație și Justiție - Completul competent să judece recursul în interesul legii reține că hotărârea penală definitivă de achitare nu poate conferi, implicit, caracter nelegal măsurii privative de libertate.

44. Preliminar, se subliniază că organele judiciare penale au obligația să se pronunțe asupra legalității măsurilor preventive privative de libertate atunci când sunt sesizate pentru luarea, prelungirea, înlocuirea, revocarea sau încetarea de drept ori când efectuează verificarea din oficiu a măsurii preventive, precum și în situația în care s-a exercitat calea de atac a contestației.

45. De asemenea, instanța investită cu soluționarea în fond a cauzei are obligația, conform art. 399 alin. (1) din Codul de procedură penală, să se pronunțe prin hotărâre asupra menținerii, revocării, înlocuirii ori încetării de drept a măsurii preventive dispuse pe parcursul procesului penal cu privire la inculpat. În cazul în care instanța pronunță o soluție de achitare, măsura preventivă privativă de libertate dispusă în cauză încetează de drept, conform art. 241 alin. (1) lit. b) din Codul de procedură penală, instanța având obligația de a dispune punerea în libertate a inculpatului - art. 399 alin. (2) din Codul de procedură penală.

46. Referitor la soluțiile pronunțate de instanță pe fondul cauzei, se reține că, potrivit art. 396 alin. (5) din Codul de procedură penală, achitarea inculpatului se pronunță în cazurile prevăzute la art. 16 alin. (1) lit. a)-d) din Codul de procedură penală¹².

12 a) fapta nu există; b) fapta nu este prevăzută de legea penală ori nu a fost săvârșită cu vinovăția prevăzută de lege; c) nu există probe că o persoană a săvârșit infracțiunea; d) există o cauză justificativă sau de neimputabilitate.

47. Pe de altă parte, potrivit art. 396 alin. (2) din Codul de procedură penală, condamnarea se pronunță dacă instanța constată, dincolo de orice îndoială rezonabilă, că fapta există, constituie infracțiune și a fost săvârșită de inculpat.

48. Soluțiile prezentate mai sus se pronunță de către instanță după parcurgerea tuturor fazelor procesului penal, în urma administrării complete a probatorului. Or, așa cum s-a arătat, potrivit art. 202, art. 209, art. 218 și art. 223 din Codul de procedură penală, reținerea, arestul la domiciliu sau arestarea preventivă pot fi luate numai dacă din probe rezultă suspiciunea rezonabilă că inculpatul a săvârșit o infracțiune.

49. Așadar, standardul probatorului pentru luarea unei măsuri preventive privative de libertate este mult mai scăzut decât cel necesar pentru pronunțarea unei hotărâri de condamnare, situație în care din probatoriul administrat trebuie să rezulte dincolo de orice îndoială rezonabilă că fapta există, este infracțiune și a fost săvârșită de condamnat.

50. De altfel, Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în jurisprudența sa, interpretând dispozițiile art. 5 paragraful 1 din Convenție, a stabilit că faptele care dau naștere la bănuiele care justifică arestarea persoanei în cauză nu trebuie să fie de același nivel ca acelea necesare pentru justificarea unei condamnări sau chiar pentru a fundamenta o anumită acuzație; acestea au a fi probate în faza ulterioară a urmăririi penale angajate împotriva persoanei reținute. Absența inculpării sau a trimiterii în judecată a acestei persoane nu presupune, în mod necesar, că o privare de libertate pentru existența unor bănuiele legitime de săvârșire a unei infracțiuni nu ar fi conformă scopului dispozițiilor art. 5 paragraful 1 lit. c); existența acestui scop trebuie privită independent de realizarea lui, pentru că textul discutat nu impune ca poliția sau autoritatea care dispune arestarea să fi adunat probe suficiente pentru a formula o acuzație completă, sau în momentul arestării, sau pe timpul reținerii provizorii, care este limitată în timp.¹³

¹³ Murray contra Regatului Unit, 28.10.1994.

51. În Cauza Nolkenbockhoff contra Germaniei Curtea a statuat că nicio clauză din Convenție nu dă acuzatului un drept la reparație pentru detenție provizorie legală, nici chiar în ipoteza închiderii urmăririi penale angajate împotriva persoanei. În Cauza Brogan și alții contra Regatului Unit s-a stabilit că interogarea unui suspect despre care exista o suspiciune întemeiată că a comis o infracțiune care justifică arestarea este o cauză legitimă pentru arestarea și privarea de libertate în cazul în care scopul interogatoriului era acela de a risipi sau confirma existența unei suspiciuni întemeiate; condiția este aceea ca persoana să fie adusă înaintea unei instanțe cât mai curând posibil. Rezultă că jurisprudența

Curții Europene a Drepturilor Omului este în sensul de a acorda despăgubiri doar dacă arestarea sau detenția a avut caracter nelegal, nu și atunci când au existat temeiuri, motive care au condus organele judiciare penale la luarea unor măsuri privative de libertate. Cu alte cuvinte, dreptul la indemnizație conferit de art. 5 paragraful 5 este direct și strict condiționat de stabilirea unei arestări nelegale, ilicite, iar această condiție rezultă din chiar redactarea noimei convenționale.

52. Totodată, s-a arătat că nelegalitatea trebuie demonstrată și trebuie să rezulte în mod clar din încălcări determinate ale legii. Astfel, dreptul la despăgubiri nu a fost recunoscut atunci când, de pildă: s-a observat că, în hotărârea de achitare, s-a menționat expres că măsura arestării preventive a fost prelungită în cursul urmăririi penale și menținută în cursul judecății, în condițiile prevăzute de lege; din actele dosarului penal rezulta că legalitatea măsurii privative de libertate a fost verificată de către instanțele de judecată, până la momentul înlocuirii sale cu o măsură mai ușoară, iar considerentele pentru care s-a dispus înlocuirea arestului preventiv nu au avut în vedere caracterul nelegal al măsurii: la data privării de libertate, măsura arestării preventive a fost luată de instanța penală, ulterior prelungită de către aceleași instanțe și confirmată prin respingerea căilor de atac declarate; luarea măsurii arestării preventive era justificată de necesitatea finalizării cercetării penale, de sustragerea de la urmărire penală a reclamantului; în raport cu complexitatea cauzei, existau probe sau indicii temeinice în sensul că inculpatul a săvârșit fapta penală pentru care a fost cercetat, iar lăsarea sa în libertate prezenta pericol pentru ordinea publică; modalitatea de desfășurare a activității infracționale justifică această măsură.

53. Așadar, rezultă că pronunțarea unei hotărâri de achitare nu atribuie implicit și un caracter nelegal măsurii preventive privative de libertate dispuse în cauza respectivă. Caracterul nelegal al măsurii preventive dispuse în cauză trebuie stabilit doar de către organele judiciare penale enumerate în dispozițiile art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, prin actele procesuale menționate în acesta.

54. Caracterul nelegal al măsurii preventive privative de libertate nu poate fi dedus din soluția pronunțată în soluționarea conflictului de drept penal de către instanța investită cu soluționarea în fond a cauzei, ci trebuie constat de organele competente prin raportare la prevederile legale aplicabile în materie.

55. Concluzionând, achitarea reclamantilor dispusă în procesul penal nu echivalează automat cu nelegalitatea măsurii arestării preventive, întrucât nelegalitatea privării de libertate trebuie stabilită prin hotărârile instanțelor penale.

56. Pentru toate aceste considerente,

ÎNALTA CURTE DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE

În numele legii

D E C I D E:

Admite recursul în interesul legii formulat de Colegiul de conducere al Curții de Apel Timișoara și, în consecință, stabilește că:

În interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 539 alin. (2) din Codul de procedură penală, caracterul nelegal al măsurilor preventive privative de libertate trebuie să fie constatată explicit prin actele jurisdicționale prevăzute în cuprinsul acestuia. Hotărârea judecătorească de achitare, prin ea însăși, nu poate constitui temei al stabilirii caracterului nelegal al măsurii privative de libertate.

Obligatorie, potrivit dispozițiilor art. 517 alin. (4) din Codul de procedură civilă.

Pronunțată în ședință publică astăzi, 18 septembrie 2017.

VICEPREȘEDINTELE ÎNALTEI CURȚI DE CASAȚIE ȘI JUSTIȚIE
GABRIELA ELENA BOGASIU

Magistrat-asistent,
Elena Adriana Stamatescu

WWW.LUMEAJUSTITIEI.RO